

korabeli sztárjaival, Runcival, Bunkóval és persze Slózival, a csak negyedszázad után jelentőséget nyert első úgynevezett „reprezentatív” találattal, az olimpikoni futócsukát szegre akasztató atyai akarattal, a hazai futballdiplomáciának a Magyar–Osztrák Monarchia érzületét tápláló sikereivel, és benne Borbás két ügyvédi szakvizsga között folyó, ezért aztán mindig csak „félállás sportemberi” karrierjével. De azt sem feledve, hogy – ezt mások mellett Teller Miksa, Wolfner Lili és a Budapestre költöztetett kecskeméti honvéd csapatkórházban rejtőző egykori zsidó munkaszolgálatosok is igazolták – egész életében megmaradt egyenes tartású embernek, két lábbal a földön.

Fiziker Róbert

TELJESSÉ VÁLT BUDAPEST VÁROSTÖRTÉNETI ATLASZA

Simon Katalin – Sudár Balázs – Ternovác Balint: *Pest. A kezdetektől 1848-ig / From the beginning to 1848*. HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Budapest Főváros Levéltára. Bp., 2025. Magyar Vároستörténeti Atlasz, 10. Hungarian Atlas of Historic Towns, 10.

<https://doi.org/10.71065/LK.2025.15>

Levéltári Közlemények 96 (2025) 319–326.

A második világháborúban Európa városai igen súlyos veszteségeket szenvedtek el az évszázadok során létrejött, fejlődő és átalakuló épített örökségben és infrastruktúrában. A pusztítás mértéke még inkább ráirányította a figyelmet a települések történeti fejlődésére, így a megsemmisült értékekre is.

A Nemzetközi Vároستörténeti Bizottság (International Commission for the History of Towns) kezdeményezésére 1955-ben indult az Európai Vároستörténeti Atlasz (*European Atlases of Historic Towns*) projekt, amelynek keretében 1969-től 2025-ig 21 országban legalább 605 atlaszt készítettek el a nemzeti várostörténeti műhelyekben.¹ Az első atlasz Nagy-Britanniában jelent meg és ott hét kötetben 17 készült el 2021-ig. Ezt követte Németország (1972–2022, 275), Finnország (1977–2020, 5), Ausztria (1982–2013, 64), Franciaország (1982–2016, 53), Hollandia (1982–2003, 7), Svédország (1983–1997, 3), Dánia (1983–1999, 4), Írország (1986–

¹ Az atlaszokra vonatkozó információkat lásd a Münsteri Egyetemen működő várostörténeti portál honlapján (Europäische Städteatlanten). Sajnos a megjelent művek listája nem naprakész, a magyarországi művek száma az ottani összesítésben csak nyolc: <https://www.uni-muenster.de/Staedtegeschichte/portal/staedteatlanten/Projekt.html>, ugyanitt térképen is tanulmányozható a feldolgozott városok térbeli eloszlása: <https://www.uni-muenster.de/Staedtegeschichte/en/portal/staedteatlanten/karte.html>

2020, 32 /37/), Olaszország (1986–2003, 30), Izland (1988, 1), Belgium (1990–1997, 5), Svájc (1997–2011, 5), Luxemburg jóval később, és már csak digitálisan adott ki atlaszt (2019, 1). Az 1990-es évektől jelentek meg a kelet-európai városatlaszok: Lengyelország (1993–2016, V /35/), Csehország (1995–2022, 34), Románia (2000–2013, 8), Horvátország (2003–2009, 5), Magyarország (2010–2025, 10), Ukrajna (2014–2022, 5), Szlovákia már csak digitálisan adott ki atlaszt (2022, 2).

A brit atlaszok címe kötetenként változott: I. Historic Towns (1969), II. The Atlas of Historic Towns (1975), III. The British Atlas of Historic Towns (1984), majd állandósult a IV. kötettől (The British Historic Towns Atlas, 2015–). A *Brit történelmi (jelentőségű) városok atlasza* mintául szolgált a többiek számára is, legalább a sorozatcímek angol változatában, ugyanakkor a nemzeti nyelven nem feltétlenül azonos a sorozat elnevezése. Történelmi városok atlaszának nevezik a brit, az ír, a dán, a finn, a svéd, az izlandi és az ukrán sorozatot. A városatlaszok történetiségére utal a német, a francia, a holland, az olasz, a belga, a svájci, a lengyel, a cseh, a horvát, a román és a szlovák sorozatcím, míg várostörténeti atlasznak nevezik a lengyel és a magyar sorozatokat. Az osztrákok és sokszor a németek nem szerepeltetik a sorozatcímekben a „történelmi/történeti” kifejezést. Ez a jelentésbeli különbség, vagyis hogy a városok történeti atlaszát, vagy a történelmi (jelentőségű) városok atlaszát készítik-e el, okozhatott fejtörést a hazai szerkesztőknek is, de minden bizonnyal alaposan körbejárva a témát döntöttek a saját sorozatcímről, és kompromisszumként igazodtak az európai nagy projekthez az esetleg eltérő jelentésű angol sorozatcímmel. A projektből fájón hiányzik Spanyolország és Portugália, Norvégia, a Baltikum és a Balkán országai, ennek elsősorban anyagi okai lehetnek.

Magyarország viszonylag későn, 2004-ben csatlakozott a projekthez Kubinyi András vezetésével, a most megjelent Pest-kötet pedig azt bizonyítja, hogy napjainkban is zajlik a tudományos munka, születnek újabb eredmények.² A sorozat eddig megjelent kötetei a megjelenés évével: 1. Sopron (2010), 2. Sátoraljaújhely (2011), 3. Szeged (2014), 4. Buda I. (2015), 5. Buda II. (2017), 6. Kőszeg (2018), 7. Kecskemét (2018), 8. Pécs (2021) Óbuda (2023), Pest (2025), vagyis szűk két évente jelenik meg egy újabb kötet. A magyar sorozat eddigi négy fázisában az OTKA-, majd NKFIH-támogatás biztosította a finanszírozást (legalább a kutatómunkához), és ennek nyomán még Miskolc, Vác, Nyírbátor, Pápa, Székesfehérvár, Szekszárd, Győr, Ózd és Szombathely várostörténeti atlaszának elkészültében bízhatunk. Lokálpatriótaként ugyanakkor felettébb sajnálom, hogy egy ilyen jellegű sorozatból Veszprém egyelőre kimaradt, nem tudom, hogy ennek a megfelelő szakemberek, a történeti vagy az anyagi források hiánya lehet-e az oka.

A főváros „történelmi” településeinek, vagyis az 1873. évi egyesülésben részes Pest, Buda és Óbuda történeti topográfiája vált teljessé áltál, hogy Pest város atlasza is megjelent 2025 őszén. Buda két kötetben jelent meg, az első (1686-ig) Végh

² A Magyar Várostörténeti Atlasz projekt ismertetése saját – magyar és angol nyelvű – honlapján olvasható (<https://varosatlasz.hu>).

András, a másodikat (1686–1848) Simon Katalin, Óbuda kötetét Bácsatyai Dániel, Láng Orsolya, Simon Katalin és Sudár Balázs írta. A most előttünk fekvő Pest kötetét Simon Katalin, Sudár Balázs és Ternovác Bálint jegyzik szerzőként, de munkájukat Majorossy Judit és Tringli István sorozatszerkesztők, Toma Katalin szakmai szerkesztő, Zádor Judit és Géra Eleonóra lektorok, Nagy Béla térképész, Szabó Ferenc grafikus és Tálás Róbert fényképész segítették a maguk szakterületén. Az első fővárosi kötet kiadója a Budapest Történeti Múzeum és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kara, a többi a ma már csak történeti elnevezésű HUN-REN Bölcsészettudományi Központ Történettudományi Intézete (a sok elnevezést megért, de ma is jól azonosítható MTA TTI) és Budapest Főváros Levéltára adta ki.

Úgy vélhetnénk, hogy egy ilyen várostörténeti atlaszhoz és a hasonló léptékű, alapkutatói tevékenységekhez (nemzeti atlasz, történeti bibliográfia, kronológia) szükséges szakmai-módszertani felkészültség és főképpen tudományos és kiadói kapacitás inkább a tudományos kutatóintézetekben vagy az egyetemeken áll rendelkezésre. Ezt látszik alátámasztani az is, hogy a nagyszemű tudományos projektek támogatásait (OTKA, majd NKFIH és mások), illetve az egyéni tudományos ösztöndíjakat (például a Bolyai János Ösztöndíj) is rendre ilyen típusú intézmények és munkatársaik nyerik el, amelyek és akik a levéltárakra és munkatársaikra legfeljebb mint kutatómunkájukat keretező (hátráltató, szerencsésebb esetben támogató) forrásörző helyként tekintenek. Tartozunk az igazságnak azzal, ha jelezzük, ez nem kizárólagos attitűd, mert több alkalommal részesültek a levéltárak és a levéltárosok is szakmai elismerésben és támogatásban. Az a tény, hogy a fővárosi városatlaskok összeállításában jelentős szerepet vállaltak a levéltárosok (Simon Katalin, Ternovác Bálint), a kiadásban pedig az első kötet kivételével maga Budapest Főváros Levéltára, azt jelzi, hogy a levéltár mint intézmény és mint tudományos műhely egyaránt fontos szerepet játszik a magyar tudományosságban, ezért célszerű az elismerést és a támogatást is ehhez mérten megadni nekik.

A most kézbe vehető történeti atlasz Pest városáról a kezdetektől 1848-ig tekinti át a település történeti topográfiáját, amelynek forrásadottságai az eddigiekhez képest jelentősen jobbak, és éppen ezért igazán nehéz feladatot teljesítettek a szerzők. Az elkészült munka már fizikai valójában is tekintélyt parancsol, ugyanakkor kihívás elé állítja az olvasót. A kísérfüzet és a különálló térképlapok egy A/3-as kartontékában vannak, amely a kétnyelvű impresszumadatok és a térképek jegyzéke mellett egy áttekinthető térképet is tartalmaz a Magyarországon és a környező országokban 2024-ig megjelent várostörténeti atlaszokról (a forrásul szolgáló, 2017. évi összeállítás a megadott linken nem elérhető, az Ír Királyi Akadémia honlapján egy 2019. áprilisi jegyzéket találtam csak, ennél frissebb a münsteri egyetemi portál fentebb hivatkozott összeállítása).³

³ https://www.ria.ie/assets/uploads/2024/06/european_towns_atlases_updated_april_2019.pdf (utolsó letöltés: 2025. november 25.).

Az összeállítás nemcsak mérete, de tartalma miatt is igen nagy munka, amelynek alapos áttekintése és kritikai vizsgálata – egy esetleges digitálisan megjelenő, javított kiadás érdekében is – hosszabb időt vesz majd igénybe. Ismertetésemben csak arra vállalkozom, hogy a kötet szakmai eredményeire és jelentőségére ráirányítsam a figyelmet, biztatva a várostörténet, a helytörténet és a történeti topográfia iránt érdeklődőket arra, hogy a művet forgassák, és a hasznos adattáiraik sorában tartsák számon.

Majdnem a teljes mű kétnyelvű, tehát a címdaltól a térképcímeken és képalírásokon keresztül a főszövegig és a végjegyzetekig a magyar és az angol szöveg egymás mellett szerepel. A történeti adattár elsősorban magyar (német, latin) nyelvű.

Az A/3-as méretű kötet ívvarrott, de csak gerincragasztott és kartonált, és éppen ez okozza a kihívást az olvasónak: egy tartás nélküli, lehajló lapokból álló apróbetűs szövegben kell elmélyednie úgy, hogy ugyanakkor egy másik nyelvű kötetet is a kezében fog (nem gondolom, hogy sokan volnának olyanok, akik a két szöveg szinkronolvasásával töltenék az idejüket). Nyilvánvaló, hogy a sorozat hagyományait követve, egyfajta kényszerpályán mozogtak a szerkesztők és a kiadók, amikor e formátum mellett döntöttek, és az sem volt utolsó szempont, hogy az igen gazdag színes képanyagot így csak egyszer kellett megjelentetni. Ezzel együtt érdemes elgondolkodni azon, hogy a nagy formátumú tékában nem férne-e el másképpen a kötet (két kötet?) és a térképlapok. A kísérőfüzetben csak néhány olyan ábra van (17., 65., 70., 81., 82., 100., 144., 145. és 175.), ami az A/4-es méretnél kicsivel nagyobb, de mivel ezek nem eredeti méretűek most sem, minimális kicsinyítéssel a kötet teljes anyaga belefért volna egy feleakkora méretű, bár nyilván sokkal vastagabb kötetbe, amely az olvasást segítő egyébként keménytáblás lehetne. A különálló térképlapok között 21 az A/4-esnél nagyobb méretű, az igazán nagyok azonban jelenleg is összehajtvá kerültek a tartóba. Minderre tekintettel a használat érdekében megfontolandó kisebb formátumú megoldásokban gondolkodni a jövőben, különben az ilyen munka könyvtári használatokor két helyszámot kell majd kérni.

A kötet három nagy részből áll. Az elsőben Pest város történeti helyrajzát korszak szerint foglalták össze a szerzők, a kezdetektől a középkor végéig (Ternovác Bálint), a török korban (Sudár Balázs) majd 1686 és 1848 között (Simon Katalin). A kötet második része a történeti topográfiai adattár, amelyben a sorszámozott címek kétnyelvűségén túl az adattartalomban csak magyar nyelven közlik az információkat, nemcsak a szövegben, de a táblázatokban is. Ez a megoldás nem kifogásolható, mert irreális befektetést igényelt volna ennek lefordítása, miközben napjaink kutatója a saját nyelvismeretén túl számos informatikai megoldásra támaszkodhat idegen nyelvű szövegek lefordításához és megértéséhez.

Ternovác Bálint a szervezett letelepedést bemutatva – tehát a területen esetleg talált őskori leletek mint nem releváns adatok ismertetésétől eltekintve –, a rómaiaktól egészen Pest 1541. évi elestéig követi végig a város térbeli történetét. Az összefoglalás kronológiai fejezetekkel tagoltan, lényegre törően ismerteti a szakirodalom

megállapításait, nem egyszer a korábbi nézetekkel vitatkozó új eredményeket is elősorolva. Dicséretes, hogy a 170 jegyzetben felhasznált irodalom bőven merít a 2010–2020-as évek terméséből is, sőt két tétele még kéziratban lévő munka. A szerző maga is vállalkozott térképtervezésre, amelyet – mint oly sok mást ebben a kötetben – Nagy Béla értő és igényes térképkészítő munkája valósított meg. Bár a fejezet izgalmas illusztrációi közül nehéz valamelyiket is kiemelni, számomra a térképek mellett Castellum contra Teutanium modern helyszínre illesztett rekonstrukciói (Németh Ádám munkája) voltak igen beszédeseek, remek adatvizualizációk.

A város török kori történetét Sudár Balázs foglalta röviden össze, a 150 éves időszak ismertetésének vázlatosságát a forrásadottságok és a szerényebb szakirodalmi termés okozhatta. Pest a korszakban erődvárosként létezett, és bár a katonaságon túl volt civil – sőt még keresztény – lakossága is, a település a védelmi rendszerben töltött be szerepet (így például a kikötője a hajójavítás fontos helyszíne volt). A korszak építészeti emlékeit a fejezet illusztrációjaként is közzétett rajzok és metszetek őrzik, de a törökök kiűzését követő városfejlődés szinte nyom nélkül felszámolta azokat, ezért érdekesek például a belvárosi plébániatemplom török kori emlékeit bemutató felvételek.

Pest 1686 és 1848 közötti történeti helyrajzát Simon Katalin ismerteti, fejezetének címe – *Az állandóan épülő város* – is utal arra, hogy az előzményeknek miért maradt kevés nyoma. Ez a rész valódi mű a műben, 491 jegyzetével és számos képi és táblázatos információjával Pest modern kori településtörténetének topográfiai esszenciája lesz. Fontos kiemelni, hogy a jegyzetek jelentős része nem szakirodalmi tételre, hanem levéltári iratanyagra hivatkozik, vagyis megállapításaihoz alapkutatásokat végzett a szerző, összefoglalója maga is szakirodalmi forrásul szolgál majd a jövőben.

Az ismertetésnek két nagy egysége van, nagyjából azonos – az adattár felépítését megelőlegező – tematikai felépítéssel. Előbb a város újjáépítésétől a barokk korszakáig foglalja össze mindazt, amit a helyrajzról mondani lehet. Az általános keretektől a részletek felé halad: határok, városfal, épített környezet, lakosság, vásárterek, piacok, ipar, egészségügy (kórházak, patikák), oktatás, külvárosok, templomok, temetők és iskolák mentén mutatja be a település időbeli fejlődését. A következő egységben a nagyvárossá váló Pest, az ország szíve átalakulását ismerteti a szerző az előzőhöz csak részben hasonló módon: várostervezés (háztervek és területfejlesztés, városfal lebontása, Újépület), vásárterek, népesség, vízszabályozás, (csatornázás, árvíz), szórakozás, kapcsolódás (vendéglátás), zöldfelületek, közvilágítás, közlekedés (bérkocsik, hidak) és útviszonyok, úttisztítás témakörök kapnak helyet az összefoglalásban.

A várostörténeti atlasz második, igen jelentős része a történeti topográfiai adattár, amely Pest városának – és egyes vonatkozásokban az ahhoz igazgatási, gazdasági vagy társadalmi szempontból kapcsolódó külső területeknek – a topográfiai szempontú, alkotórészenkénti leírását nyújtja. Amit ez az adattár nem (pontosan) tartalmaz, az lehet majd új eredmény az ezt követő várostörténeti kutatásokban.

Az összeállítást a három nagy korszak (középkor, török kor, újkor) bevezetőjének szerzői jegyzik, arányaiban itt is Simon Katalin végezte a legnagyobb munkát. Az adattár 26 fő téma, azon belül altémák, esetenként pedig korszakok vagy városrészek, ritkábban felekezetek szerint csoportosítja a topográfiai adatokat. Az adattárban megtalálható Pest minden topográfiai építőkőve: a név, a jogállás, a birtokviszonyok, a közigazgatás, a népesség, az utcák, az egyházak, a temetők, a köztéri műtárgyak (keresztek, szobrok), az erődítések, az igazgatási épületek, a kereskedelmi elemek (piacok, ipar), a szolgáltatás (fogadók nagy hangsúllyal), a szórakozás, az egészségügy, az oktatás, a különleges jogállású épületek, a közművek, a közlekedés, a természetes képződmények, a mezőgazdaság, a bánya, a halászat és a malmok egyenkénti adatai is. Az egyes adatcsoportoknál, illetve adatsoroknál a forrás-helyet is megadják az összeállítók.

A kötetben 11 magyar és osztrák közgyűjtemény irat- és (tér)képanyagából használtak fel különféle topográfiai vonatkozású illusztrációt (dokumentációs fényképet, térképet, tervet, városábrázolást stb.). A 196 szövegközti ábra összeválogatása, feliratozása és szöveghez igazítása maga is önálló, nem kevés időt igénylő szerzői és szerkesztői feladat lehetett. A levéltári irat- és térképanyagot Budapest Főváros Levéltárának igen szép számú fondjai és állagai mellett a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára és Pest Vármegyei Levéltára, az osztrák állami levéltár (Österreichisches Staatsarchiv), a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum és a Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára gyűjteményéből válogatták. 28 korabeli adattár (például Korabinszky János Mátyás, Vályi András vagy Schams Ferenc munkája) és 43 forráskiadvány mellett 274 szakirodalmi tétel alapozza meg Pest város történeti atlaszának tudományos értékállóságát. Az áttekintést segítően a felhasznált térképművek kronológiai felsorolása és leírása is, ez azonban nem került a kötetvégi jegyzékekbe.

A mű harmadik része a kartontékában kapott helyet, és valójában ez a munka veleje, míg az eddig bemutatott kötet önmeghatározása szerint pusztán kísérfüzet (persze nem csak az). Az általános térképek (A) között hét nagy egységben (A.1–7.) összesen 29 térkép tanulmányozható. Ezek azonban nem egykori térképek facsimilének mondott színes nyomatai, hanem a korabeli térképművek alapján, modern léptékre (például 1:5000) megszerkesztett, igényes feldolgozások. Az A.1. térkép két lapon tartalmazza Pest város 1871-ben 1:2880 méretarányban Halácsy Sándor által összeállított kataszteri térképét 1:5000 léptékre átszerkesztve. Bár a kötet záró évköre 1848, nem telt még el olyan hosszú idő azóta, és a város jelentős átalakítása majd csak ezt követően kezdődik, ezért – jobb híján – alkalmas általános városi áttekintő térképnek az 1871. évi térkép. Ennek apropóján jelzem, hogy Futaky Zoltán a második világháború előtt foglalkozott a főváros kataszteri felméréseivel (Buda, Óbuda esetében, mert Pest maga intézte a felmérést), és ehhez két csomónyi iratanyagot kiemelt a Pénzügyminisztérium irattárában, ami elkerülte a fondképző iratainak általános sorsát, és még napjainkra is megmaradt. Jó volna, ha a főváros történetét kutatók, esetleg maga a BFL feldolgozná ezeket az

iratokat is. A többi térkép időmetszetekben mutatja be Pest térbeli fejlődését (11–12. század, 13. század, középkor vége, török kor vége, 1688, 1696, 1758, 1780, 1808, 1810 (Lipszky János térképe), 1820, 1827, 1828, 1838). Lipótvárosnak 8 térképet is szentelnek (A.5.1–8.) 1787 és 1824 között, a külterületről vagy külvárosokról is közölnek térképet, majd az 1838 utáni szabályozási tervek két darabját is közreadják.

Ezt összesen 14 tematikus térképtábla (B) követi, amelyeket a meglévő adatok alapján állítottak össze, és modern kartográfiai módszerrel Nagy Béla készített el. Az ingatlanok (B.1.), a város határai és külterületei (B.2.), valamint a város és lakossága (B.3.) részletes bemutatásához az adatvizualizációt a nem nemesi összeírások (1804–1848) alapján készítették el. Az összeállítást hét táblán (C.1–7.) rekonstrukciók, térképek és látképek reprodukciói zárják.

Gyakorló szerkesztőként csak egyetlen észrevételem van az egyébként gördülékeny és szabatos megfogalmazáshoz: az elviselhetőnél többször, szinte következetesen szerepelnek az évszámok valamiféle sorszámként (például 1536-os oklevél, 1686-os, 1810-es térkép), célszerű volna ezeket a továbbiakban 1810. évi és hasonló alakban megadni.

A mű – méreteire tekintettel küzdelmes – olvasásának és tanulmányozásának végére érve hiányérzetem maradt, bár lehet, hogy ez csak a körülmények okozta figyelmetlenségnek tudható be. Nem világos előttem, hogy mi és miért került bele a műbe, és az egyes részek hogyan viszonyulnak egymáshoz, hogyan kell a füzetet és a térképlapokat használni – hacsak nem az a cél, hogy mindenki kedve és érdeklődése szerint hasznosítsa a téka tartalmát.

Leginkább azt hiányoltam, hogy nincs egy olyan alapos bevezető, amely ismerteti a felhasznált irodalom adottságait, a levéltári források jelentőségét, felsorolja külön is a felhasznált térképműveket, kitérve azok forrásértékére. Csak a mű elolvasása során vált világossá, hogy az adattárban, a szöveges ismertetőben és a térképlapokon is felhasználták Lipszky János 1810-ben megjelent várostérképét – persze nagyon helyesen tették, ha valaki, hát én sokra tartom a huszártiszt térképészeti munkásságát. 1995-ben a *Történelmi Szemlé*ben ismertettem e Lipszky-térkép keletkezéstörténetének egyes részeit, és megállapítottam, hogy bár nyomtatásban 1810-ben jelent meg a térkép, de adattartalmában korábbi, 1805 előtti, kb. 1802. évi állapotokat tükröz. Ez fontos elem egy forrás adatainak időbeli meghatározásához. Lipszky városi térképének talán egyik előképe vagy forrása lehetett Franz Neuhauser 1793-ban készített kéziratos Pest-térképe, amelyet ugyancsak felhasználnak az atlaszban. Ennek adattartalmáról és a Lipszky-térképhez való viszonyáról Holló Szilvia Andrea írt tanulmányt (Ismeretlen pest-budai térkép 1793-ból [Franz Neuhauser: Pest-Buda térképe a nevezetes épületek, templomok és utcanevek feltüntetésével]. *A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár évkönyve*, 26. [1997–1998]. Szerk.: Kiss Ernő. Bp., 2000. 101–107. színes melléklettel), amelynek ugyancsak helye lett volna az irodalomjegyzékben, és bekerülhetett volna legalább a 495. jegyzetbe.

A recenzens kollegiálisan is büszke arra, hogy egy ilyen sorozatnak ennyi kötet levéltárosok írták, levéltár vett részt a kiadásában, és bízik abban, hogy ez az új várostörténeti kézikönyv (adattár) minél több helyen kerül a referenciakönyvek közé, és mind a szöveges összefoglalók, mind az adattár és a térképek digitálisan is hozzáférhetővé válnak mielőbb.

Reisz T. Csaba

A DIPLOMÁCIA SŰRŰJÉBEN

Miklós Dániel: *Csehszlovák–magyar politikai kapcsolatok 1938–1945 között*
Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, 2024

<https://doi.org/10.71065/LK.2025.16>

Levéltári Közlemények 96 (2025) 326–329.

Egykori északi szomszédunk, Csehszlovákia története iránt az érdeklődés pusztán az utóbbi évtizedben növekedett meg. A hazai történészszakma ezzel kapcsolatos korábbi adósságát törlesztik az elmúlt években megjelent tanulmányok és monográfiák, felhívva a figyelmet arra a tényre, hogy a két ország története a 20. században számos ponton összefonódott. Ezeknek a határokon átvelő kapcsolódási pontoknak a feltárása tehát nemcsak Csehszlovákia hazai történeti feldolgozását gazdagítja, hanem a magyar történelem egyes aspektusainak, elsősorban külkapcsolatainak mélyebb megismerését és megértését is biztosítja. Az 1945-öt követő időszakot tekintve folyamatosan bővül a szakirodalom, míg a magyar kisebbség esetében az már kiváló feldolgozottságnak örvend.¹ Akadnak azonban még olyan „fehér foltok”, amelyek kutatásra várnak, különösen az 1945-öt megelőző korszakot illetően.²

Ezért hiánypótló mű Miklós Dániel monográfiaként kiadott *Csehszlovák–magyar politikai kapcsolatok 1938–1945 között* című doktori dolgozata. A munka a Magyar Nemzeti Levéltár gondozásában, a levéltár által 2021-ben indított

¹ A teljesség igénye nélkül lásd például *Magyarország külkapcsolatai (1945–1990)*. Szerk.: Horváth Sándor – Kecskés D. Gusztáv – Mitrovits Miklós. Budapest, 2021; Popély Árpád: *A (cseh)szlovákiai magyarság történeti kronológiája, 1944–1992*. Somorja, 2006; Popély Árpád: *Fél évszázad kisebbségben. Fejezetek a szlovákiai magyarság 1945 utáni történetéből*. Somorja, 2014; Popély Gyula: *Ellenszélben. A felvidéki magyar kisebbség első éve a Csehszlovák Köztársaságban (1918–1925)*. Pozsony, 1995; Popély Gyula: *Felvidék 1918–1928. Az első évtized csehszlovák uralom alatt*. Budapest, 2014; Szarka László: *A multietnikus nemzetállam. Kísérletek, kudarcok és kompromisszumok Csehszlovákia nemzetiségpolitikájában, 1918–1992*. Budapest, 2016; Vadkerty Katalin: *A kitelepítéstől a reszlovakizációig, 1945–1948. Trilógia a csehszlovákiai magyarság 1945–1948 közötti történetéről*. Budapest, 2007.

² Az 1920-as évekről egy tanulmány áll rendelkezésre, lásd Gulyás László: *Csehszlovák–magyar kapcsolatok az 1920-as években*. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Historica*, 136. (2014): 99–105.